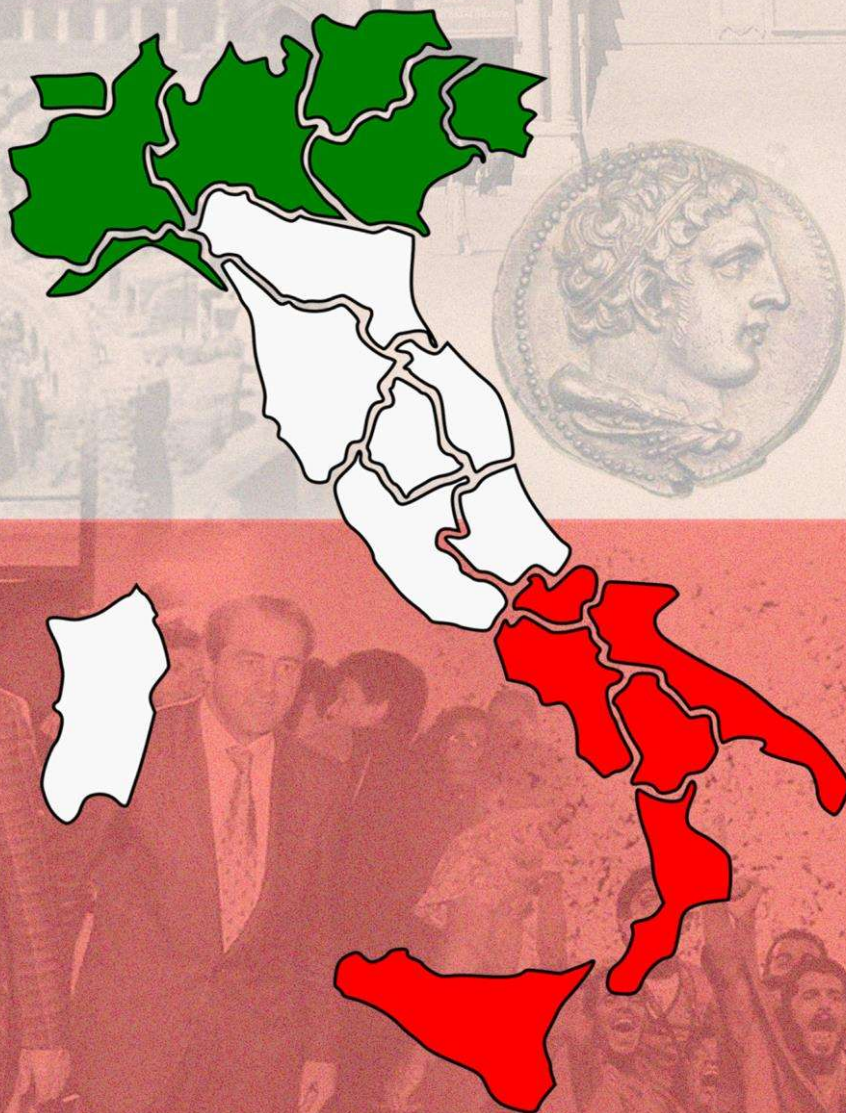

ЕПОХА РІСОРДЖІМЕНТО
В ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРІ ІТАЛІЇ
колективна монографія

L'ETA DEL RISORGIMENTO
NELLA STORIA E NELLA CULTURA
ITALIANA

За загал. ред. проф. Сабадаш Ю. С.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ЕПОХА РІСОРДЖІМЕНТО В ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРІ ІТАЛІЇ
колективна монографія**

**L'ETA DEL RISORGIMENTO NELLA STORIA E NELLA CULTURA
ITALIANA**

За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш

МАРІУПОЛЬ

МДУ

2018

УДК [94+7](450)«18»
ББК 63.3(4Іта)52-7
Е68

*Монографія рекомендована до друку Вченою радою МДУ
(протокол № 9 від 28.03.2018 р.)*

*Видання здійснене в межах комплексної науково-дослідної теми «Італійська мова,
література та культура: історичні традиції та сучасний стан»
кафедри італійської філології.*

Рецензенти:

Герчанівська П.Е. – доктор культурології, професор завідувач кафедри культурології та культурно-мистецьких проєктів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Драч О. О. – доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії Київського університету ім. Бориса Грінченка.

Жукова Н.А. – доктор культурології, доцент, завідувач кафедри графіки Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського».

Епоха Рісорджіменто в історії та культурі Італії= l'eta del risorgimento nella storia e nella cultura italiana: колект. моногр. / за загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Маріуполь: МДУ, 2018. – 271 с.

ISBN 978-966-97742-3-1

Колективна монографія присвячена одній з найславетніших сторінок в історії та культурі Італії – Рісорджіменто – епосі боротьби за незалежність та об'єднання Італії в єдину державу.

У монографії розглядаються передумови формування епохи Рісорджіменто, яка аналізується у контексті національно-духовного поступу України в ХІХ–початку ХХ ст., а також досліджуються життя і творчість видатних особистостей, представників різних професій (музиканти, письменники, художники, мовознавці, журналісти та ін.), які своєю творчою самовідданою працею, а інколи й безпосередньо на барикадах, брали участь у боротьбі за об'єднання Італії.

Видання буде корисним для фахівців у галузі історії та теорії культури, історії, естетики, мистецтвознавства, італістики, викладачам ВНЗ та студентам, а також для всіх, хто цікавиться історією і культурою Італії.

ISBN 978-966-97742-3-1

© МДУ, 2018

РІСОРДЖІМЕНТО У КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ІТАЛІЙЦІВ: ПОЛІТИКА, СУСПІЛЬСТВО, МЕДІА

1. До питання про «історичну пам'ять» та «історичну політику»

Історична пам'ять – це феномен суспільної свідомості, який можна віднести як до сфери соціальної психології, так і до галузі ідеології. Вона вміщує у собі і матеріальні залишки минулого, і відповідні образи, символи, міфи, ритуали, історіографічні уявлення. Змістом історичної пам'яті є не тільки і не стільки об'єктивна інформація про події минулого, скільки уявлення його певного образу, суб'єктивне його сприйняття і оцінка.

Суб'єктивність історичної пам'яті, її роль у процесі формування національної ідентичності, як підкреслює Н. Яковенко, говорячи про вигаданий образ минулого», – це «колективне переживання», яке об'єднує суспільство в цілісну одиницю завдяки спільним «спогадам» про нібито єдиного предка, про спільно освоєну/завойовану територію, про спільно пережиті перемоги і поразки тощо. У цьому сенсі «історична пам'ять», по суті, тотожна міфу, тому що вибирає з хаотичного плину всього існуючого якісь певні, витребувані суспільством цінності, а також дозволяє долати тимчасовість і скороминущість життя окремої людини [4, с. 34].

Саме соціальну детермінованість пам'яті визначив перший дослідник феномена пам'яті М. Хальбвакс, який увів до наукового обігу поняття «соціальні рамки пам'яті» [3]. Тобто, ми пригадуємо те, що затребуване у сучасному суспільстві і саме воно, сучасне суспільство, своїми цінностями, поглядами і домінуючим світоглядом вибудовує нам рамки – що і як пригадувати.

Тісно корелюється з історичною пам'яттю, підкреслюючи її інструменталістську функцію, поняття «політика пам'яті» або «історична політика». За визначенням польського історика і політолога Т. Стрієка, політика пам'яті – це «свідомі дії політичного класу, його адміністрації,

урядовців, що мають на меті формування сфери і характеру колективної пам'яті» [1, с. 31].

Італійський історик К. Фогу зазначає, що «коли ми говоримо про національну політику пам'яті, ми маємо на увазі політичні класи, які інституалізують історичну пам'ять. Ця інституціалізація є реакцією на тиск з боку ідеологічних і політичних чинників» [2].

При цьому К. Фогу вважає, що «те, що інституціалізується як пам'ять, може не мати майже нічого спільного з тим, що великі локальні або регіональні групи, об'єднані за статевою чи класовою ознакою, вважають осередком своїх практик пам'яті» [2].

Отже, історична пам'ять як об'єкт політики, препарована згідно з ідеолого-політичними цілями, трансформується у масовій свідомості, формуючи/коригуючи колективне уявлення про минуле.

Вплив на історичну пам'ять здійснюється за допомогою впровадження у суспільну свідомість домінуючого національного історичного нарративу, який у науковому плані являє собою концептуальне і системне бачення минулого країни (що є особливо важливим для молодих держав, де існує потреба окреслення самодостатності національної історії), а в ідеолого-політичному – легітимізує державу і владу і повинен консолідувати суспільство.

Серед суб'єктів історичної політики – держава, яка втілюється в діяльності органів центральної і місцевої влади, шкільна історична освіта, політичні партії, громадські, етнічні рухи, медіа, наукова історіографія, краєзнавство. Найбільш потужним гравцем, безумовно, є держава, яка формулює принципи історичної політики і за допомогою офіційно визнаних комеморативних (меморіальних) практик і шкільної освіти впроваджує їх у життя. Однак, останнім часом активну роль у формуванні історичної свідомості відіграють політичні партії та медіа. В умовах конкурентності політичного і ідейного поля, розмивання традиційного спектра політичних гравців, регіоналізації політики, значення цих суб'єктів впливу на історичну свідомість зростає.

2. Пам'ять про Рісорджіменто у суспільно-політичному житті сучасної Італії

Рісорджіменто традиційно посідало ключове місце в національному історичному наративі Італії. Рісорджіменто є вирішальним періодом в історії Італії: це підґрунтя Італії як єдиної нації, але воно також визначає момент для деяких проблемних роз'єднань, які характеризували країну: маси проти еліти; Південь проти Півночі; монархія проти республіки тощо.

Спочатку цей термін означав процес об'єднання Італії в період з 1848 р. по 1860 р. Потім той самий образ був використаний фашистами для концептуалізації виробленої ними революції як «завершення Рісорджіменто», а також діячами антифашистського Опору, які характеризували свій рух як «друге Рісорджіменто» [9, с. 308]. Риторична спадкоємність – це не абстракція або фікція. Це той дискурсивний простір, у межах якого свідомо чи несвідомо вибудовується політика пам'яті на всіх рівнях, тобто саме ті «соціальні рамки пам'яті», за М. Хальбваксом.

З кінця 2000-х рр. Рісорджіменто стало справжньою «гарячою темою» серед політиків, журналістів та істориків. Причиною цього зростання публічного інтересу був не тільки ювілей, що наближався, скільки складні і неоднозначні процеси, що відбуваються в італійському суспільстві та фокусуються навколо тих проблем, обговорення яких в історичній ретроспективі виводило на тематику Рісорджіменто. Перш за все, це посилення регіоналізму, відцентрових тенденцій (які знайшли певне юридичне втілення в конституційній реформі, що забезпечила децентралізацію) і, навіть, сепаратизму. З іншого боку, як реакція на такий напрямок публічного дискурсу лунали потужні політичні заяви і медійні меседжі прихильників традиційного підходу до Рісорджіменто, загальноіталійської єдності та патріотизму. Все це відбувалося на тлі глибокої економічної кризи, розчарування й апатії значної частини населення, величезного безробіття серед молоді. Соціально-економічна криза вплинула на ставлення до загально італійської ідентичності, певним

чином призвела її до розмивання, ослаблення громадянського патріотизму. Саме такими є соціальні рамки пам'яті, що обрамляють комеморацію Рісорджіменто сьогодні.

Найбільш активним «ревізіоністом» історичної пам'яті про Рісорджіменто виступила правопопулістська Ліга Півночі, яка відкрито ставила під сумнів історичну доцільність об'єднання. Ліга Півночі постала на початку 1990-х рр. на хвилі, яка спостерігалася в Ломбардії та інших областях Північної Італії – проявів містечкового регіоналізму та сепаратизму, ворожого ставлення до жителів Півдня і до іммігрантів з країн третього світу, прагнення відгородити багату і успішну Північ від «паразитуючого» за її рахунок Півдня. Ліга виступала за поділ Італії на три самостійні частини – «Паданію» (Північ), «Етрурію» (Центр) і Південь з островами.

Ліга Півночі змістила фокус дискусії з ідеологічних на територіальні розбіжності, заохочуючи небезпечне поєднання ревізіонізму і реваншистської політики. Її нападів зазнавали не тільки інтерпретація і привласнення Рісорджіменто, а й сама історична подія.

Найбільш обговорювана тема в газетах, а також на конференціях і в декількох монографіях була присвячена тому, як Рісорджіменто формувало, з одного боку, своєрідний націоналістично-популістський «неопатріотизм». Наприклад, у 2011 р. Дж. Гарібальді був головним героєм рекламної кампанії для італійської телефонної компанії. В той же час це сприяло федералістичному ревізіонізму, який спрогнозував сучасні проблеми.

Ліга Півночі через Міжвідомчий комітет під головуванням міністра культури С. Бонді зажадала, щоб відзначення пам'ятної дати Рісорджіменто враховувало «межі і недоліки об'єднання, зокрема так зване «Південне питання».

Спочатку члени Комітету гарантій (Comitato dei garanti), і особливо президент К. Чампі, боролися проти історичного ревізіонізму. Проте, особливо в 2009 р., у Комітеті запанували «побоювання, що цей політичний і культурологічний настрій, який підживлювався, зокрема, Лігою Півночі, може

здійснити такий негативний вплив на святкування, що існує ризик його «сходження з рейок». Цього не сталося, однак суперечності, викликані Лігою Півночі, і загальна атмосфера невизначеності щодо святкувань призвели до негативних наслідків: по-перше, традиційна виставка, що проводиться з 1911 р., не була організована, по-друге, кілька членів комітету пішли у відставку через апатію уряду (2009) [9, с. 311].

Ця невизначеність також вплинула на загальне планування ювілею, яке, за винятком набору різномірних виставок, запланованих у Турині з березня по листопад 2011 р. під виразною назвою «Досвід 150», не мало великого успіху, на відміну від попередніх річниць у 1911 і 1961 рр.

У 2011 р. Музей Рісорджіменто в Турині був знову відкритий, тепер під керівництвом У. Левре. У музеї цей історичний період був представлений не тільки в національній перспективі, але і з кількома посиланнями на європейську історію.

Історична виставка, названа «fare gli Italiani», була задумана У. Барберісом і Д. Де Луною і спрямована на те, щоб презентувати сто п'ятдесят років національної історії, досліджуючи умови і результати проекту, через який були «сформовані» італійці. Була розглянута їхня здатність витримувати різні злами, що перетинали національну історію з точки зору суспільства, політики, економіки, ідеології і культури [9, с. 311]. Італійська історія, також для того, щоб відповісти на недавні критичні зауваження, пов'язані з ідеями федералізму і сепаратизму, сприймалася саме як об'єднання комплексу зламів: місто/село, північ/південь, імміграція/еміграція. Однак остання виставка також була розкритикована з точки зору подання Рісорджіменто, хоч і мала неабиякий успіх.

Протиборство різних політичних думок досягло найвищої напруги в березні 2011 р. У їхньому підґрунті були дебати щодо легітимності проголошення спеціального національного свята тільки на 2011 р., щоб відзначити італійське об'єднання. У цей час лідер Народної партії Південного Тиролю і президент Автономної республіки Б. Дурнвальдер заявив, що їхня

провінція не братиме участь у святкуванні 17 березня. З урахуванням того, що ця провінція була приєднана до Італії проти волі населення у 1918 р., яке постраждало від фашизму в період асиміляції, тому представники цього регіону вимагали поваги до їхньої культури і вибору не святкувати ювілей [9. с. 312].

На Півночі таку ж позицію (не святкувати) підтримала Ліга Півночі. Під час засідання уряду міністри з Ліги Півночі проголосували проти встановлення 17 березня святковим днем.

Ліга, таким чином, вирішила виділитися з-поміж союзників, ще раз підкресливши своє негативне ставлення до процесу об'єднання Італії. Однак, вона не стала влаштовувати федералістських демонстрацій. Відмовляючись від ідеї єдності, партія намагалася просувати свій варіант інтерпретації Рісорджіменто, що підкреслило б головну роль Півночі.

17 березня Ліга Півночі опублікувала спеціальний семисторінковий випуск своєї газети «Паданія», присвячений 150 ювілею, під назвою «Відсвяткуймо ж прощання з паразитами. Об'єднані у федералізмі». У ньому, окрім новин з кількох міст Паданії, що відмовилися святкувати, була стаття Д. Скалвіні (2011), у якій містився заклик до створення «нового Рісорджіменто», здатного зітерти початковий гріх централізму і який по новому визначатиме історичну територіальну єдність.

Поряд зі статтями Ліги Півночі почали з'являтися також інші нонконформістські есе. Їх писали, переважно, католики-радикали і необурбоністи, сконцентрувавшись на ревізійній інтерпретації Рісорджіменто. порушувалися такі теми, як помста Півдня, злочини Савойського дому, марнування багатств Королівства обох Сицилій. Крім того, це посилювалося новими нео-бурбонськими і незалежними рухами, такими як *Insieme per la rinascita*, *Neoborbonici*, *V.a.n.t.o* [9. с. 313]. Ці групи озвучували почуття невдоволення і реваншизму, що довгий час панували також і в Південній Італії; це призвело до сильного розпорошення пам'яті про Рісорджіменто і виникнення великої та різноманітної кількості політичних культур з різним місцевим корінням.

Для того, щоб легітимізуватися і прийти до консенсусу, вони використали і змінили ревізійністським чином історію об'єднання країни, зосередившись, зокрема, на «подіях, що сталися в 1859–1861 рр., і призвели до зникнення різних державних і регіональних утворень, особливо краху Королівства обох Сицилій» [9, с. 313]. Під час 150-го ювілею хвиля реваншистських настроїв ревізійнізму поширилася по всій Італії, що призвело до того, що було визначене як «історія Італії *à la carte*», в якій кожен політичний суб'єкт обирав свою власну версію національної єдності, стираючи відстані між минулим і сьогоденням.

На противагу цьому найбільш затятими захисниками пам'яті про Рісорджіменто виступали тепер не політичні партії, але президент Республіки Д. Наполітано і його попередник К. Чампі. Ревізійнізм не дуже позначився на настроях широкого загалу; підтвердженням чому була активна участь людей в усіх місцевих ініціативах під час святкування.

У таких умовах найбільш впливові італійські медіа об'єдналися для захисту італійського патріотизму та проти ревізійнізму.

3. Рісорджіменто в медіа-просторі

Сьогодні визначальним фактором функціонування італійських ЗМІ є високий рівень монополізації преси, її залежність від провідних бізнес-кіл. Деякі бізнесмени є прямими власниками преси, радіо і телебачення. Згідно з дослідженням Дж. Баєр, проведеним у 2010 р., провідні фінансові структури Італії контролюють діяльність преси на рівні власників або через їхню безпосередню участь у складі рад правління. Наприклад, станом на 2010 р. щоденна італійська газета «Курр'єре делла сера» мала тісний зв'язок з «Фіат», «Пірееллі», «Телеком Італія», «Медіабанк», «Інтеза»; в її раді управління керівні позиції посідали представники провідних бізнес-кіл, а саме: Дж. Ельканн (президент «Фіат» та «Ексор», якими володіє родина Аньеллі), Ф. Г. Стевенс (адвокат родини Аньеллі), К. Пезенті (член ради директорів «Італчменті»,

«Унікредит», «Італмобіліаре» та «Медіобанк»), Б. Лібонаті (член ради директорів «Телеком Італія» та «Піреллі»), а також інші впливові бізнесмени.

На сьогоднішній день газета зберігає свій зв'язок із фінансовими структурами. З 2015 р. головою правління є М. Коста, який паралельно виступає віце-президентом фінансового фонду «Фінінвест енд С.п.А.», віце-голова Р. Бергер – член ради директорів «Дойче Банк», «Соні Груп», головний виконавчий директор П. Скот Джоване – член ради директорів «Конфіндустрія», директор Ф. Конті – генеральний директор «Енел», директор П. Мерлоні – член ради директорів «Арістон Термо», незалежний директор Л. Гараволья – президент групи «Кампарі» .

Менш залежною від промислового капіталу є газета «Республіка», яка входить до складу групи «Еспрессо». З 2006 р. групу очолює К. Де Бенедетті – экс-віце-президент концерну «Оліветті»; до складу правління якої входить лише один представник бізнесу, а саме – головний виконавчий директор М. Мондардіні – директор міжнародної фінансової компанії «Груп Дженерале» та банку «Віталічіо» .

За політичними поглядами «Республіка» є лівоцентристською, а «Корр'єре делла сера» – виразником ліберальних, правоцентристських кіл.

Обом виданням у цілому притаманні основні тенденції розвитку світової преси: глобалізація новин, висока швидкість обробки новинної інформації, оперативність та безперервність, політизація, комерціалізація, розважальний характер. Характерною рисою є концентрація міжнародних новин на подіях у країнах Північної Америки та Європи, що є наслідком нерівномірності світових новинних потоків. Окрім того, досліджуванні видання при відборі новин надають перевагу матеріалам, що містять елементи скандалу, шокуючі факти, сенсації тощо. Слід зазначити, що лівоцентристська «Республіка» в значно більшій мірі схильна до використання технологій і прийомів «жовтої преси» із сенсаційними, спекулятивними заголовками та епітетами.

Для аналізу ми обрали матеріали газет (репортажі, інформаційні повідомлення, аналітичні статті), дотичні до тематики Рісорджіменто за період 2010–2011 рр.

У газеті «Курр'єре делла сера» матеріали, дотичні до тематики Рісорджіменто, публікувалися у рубриках «Культура» і «200-річчя об'єднання Італії».

Мовні проблеми роз'єднаної Італії часів Рісорджіменто, сучасний стан розвитку італійської мови та проблему діалектів зачіпає у своїй статті і П'єтро Трифоне. Згадуючи одного з найбільш впливових діячів – Данте Аліг'єрі, який опікувався долею свого народу, держави та безпосередньо мови, автор зазначає: «У найвідомішій із своїх інвектив Данте пристрасно виступає проти рабині Італії, називаючи її кораблем без керманіча, і безпосередньо – борделем». Саме ці слова змусили палати серця батьків Рісорджіменто, бо на той момент Італія існувала не як цілісне географічне явище, а більше як предмет політики: лише мріючи про щось, наближене до нації, Данте міг скаржитися на те, що Італія знаходилася під різними господарями, без впливового керівника, занурена в стан моторошного громадянського безладу і морального занепаду. Всім відомо, що саме завдяки рішучості Данте відбулося перше об'єднання Італії – мовне. Йому вдалося створити італійську мову, проте – не італійців. З цього приводу М. д'Адзельо дуже влучно зазначив: «Італія створена, тепер належить створити італійців» [15].

Іншою, не менш значущою особистістю, яка здійснила неоцінений внесок у розвиток Об'єднаної італійської держави, італійської мови та культури, є перший король об'єднаної Італії – Віктор Емануїл II. Автор статті, А. Каріотті, визначає «політичне чуття короля», відмінне від його батька К. Альберта. Він передчував, що шлях конституційної свободи і громадянської модернізації дозволить йому очолити національний рух і розширити свої володіння, а згодом – об'єднати під власною короною увесь Півострів. Здебільшого через те, що монархія уявлялася як носій змін, вона також виступала охоронницею порядку, тобто була гарантом прогресу без втрат, який отримав би схвалення

буржуазії [7]. Віктору Емануїлу II вдалося здійснити свої амбітні плани та сформуванню досить твердої національної свідомості, щоб протистояти викликам ХХ ст.

Серед багаточисельних баталій та лихоліть, яких зазнала Італія за часів Рісорджіменто, два безперечних інтелектуала заслуговують на особливу увагу.

Мешканка Чівітакампомарано, провінція Кампобассо, з гордістю розповідає про двох видатних діячів Рісорджіменто: Г. Пепе – патріота, солдата та письменника, який у 1826 р. прийняв виклик і програв дуель французькому поетові А. де Ламартіну, який зневажливо відгукувався про Італію, називаючи її землею «минулого», «купою руїн», і В. Куоко. Куоко і Пепе були двоюрідними братами.

В. Куоко у своєму «Нарисі», написав фразу, яка згодом буде згадуватися в дискусіях Рісорджіменто, підкреслюючи: «Наша революція була пасивною, а тому єдиним способом довести її до логічного кінця було завоювання народу. Однак погляди патріотів і народу були різними...». Куоко вказав на головну перешкоду італійських патріотів усього Рісорджіменто. Поставало питання: «Як переконати мільйони звичайних людей сприйняти з ентузіазмом нові абстрактні поняття – такі, як свобода, демократія і італійська нація?...» [6].

Італійці повинні уславлювати минулу велич, стверджував Куоко, вивчати свою країну і припинити думати, що все іноземне завжди було кращим. А держава повинна проїнятися громадською освітою і налаштуватися на формування відповідальності у громадян. Постать В. Куоко посідає важливе місце в історії Рісорджіменто, перш за все через влучність та проникливість, з якою він звернув увагу публіки на центральну проблему патріотів ХІХ ст.: як збудувати міст між елітою і простими людьми, і як змусити останніх повірити у вільну і демократичну національну спільність.

Говорячи про багатогранний період Рісорджіменто, слід також згадати й інші події та постаті. Автор статті «Генерал Бріганті, який утримував у страху Північ», опублікованої від 27 листопада 2010 р., Є Чинелла, згадує події 1861 р. 25 квітня 1861 р. «Уніта Італьяна», мадзініанська газета Мілана, поширила

сенсаційну новину з Півдня: нещодавно у Мельфі був створений «тимчасовий уряд» з ініціативи «деякого Крокко, бурбонського офіцера», котрий «найняв мільйон чоловіків» і напав на деякі навколишні комуни, серед яких і Мельфі, проголосивши там «отчий уряд Франческо II».

Хоча К. Крокко так і не отримав звання, вищого за капрала, у 1861 р. його називали «генералом Франческо II». Протягом декількох днів Крокко захопив багато містечок навколо Вультуре (величний згаслий вулкан на південному заході Базілікати) і з тріумфом увійшов у Мельфі увечері 15 квітня 1861 р.; він був палко вшанований народом і впливовими особами міста. «Реакція» у Мельфійській провінції була початком кровопролитної громадянської війни, що затьмарила новонароджене Королівство Італії і надала прискорення «великому розбою», який тривав до 1865 р. Гучні факти весни 1861 р. продемонстрували, наскільки слабкими були у Медзоджорно (Південь Італії) політичні утворення тільки-но народженої Італійської держави.

Слід також зазначити, що завдяки широкій організаційній мережі, створеній луканіанськими патріотами, у липні-серпні бурбонський режим починає розпадатися у Базілікаті, де вже почало формуватися двовладдя (офіційна влада представників Франческо II і нова, ліберальних змовників). Особливою рисою Луканіанської революції була також участь у русі Рісорджіменто представників духовенства: «серед повстанців виділялося безліч ченців і священників, які несли триколірні прапори, з розп'яттями і кинджалами на поясах», – зазначає автор [8].

Крокко, який на момент серпневого повстання був дрібним вуличним бандитом, вирішив приєднатися до гарібальдійського руху з надією на прощення і початок нового життя, проте спроба була марною. Засуджений у 1827 р. до довічного тюремного ув'язнення, К. Крокко помер у 1905 р. на каторжних роботах у Портоферрайо. Психіатр Паскуале Пента, який відвідав Крокко у карцері, написав про нього в 1901 р.: «Він був обдарованим і до добра, і до зла, і до щедрості, і до злодійства, і до любові, і до сліпої люті, які могли проявлятися або брати верх у залежності від обставин і людей».

Професор Пента зазначив вірно: були історичні умови для того, щоб Крокко став найвідомішим бандитом, якого боялася вся Об'єднана Італія.

Оцінку періоду Рісорджіменто дав і Л. Мондзалі у своїй статті від 5 жовтня 2010 р. «Адріатичне Рісорджіменто, що пробудило слов'ян» [11]. Автор зазначає: «Італійське Рісорджіменто було політичною і культурною моделлю, яку вихваляли багато народів, які потрапили під колоніальний устрій, моделлю, якої боялися європейські консервативні держави, зокрема мультинаціональні Імперії під владою абсолютної монархії».

Хорватським, сербським, слов'янським, албанським, болгарським націоналістам італійський національний лібералізм був прикладом для наслідування. Рісорджіменто слугувало їм як моральне заохочення, що дало зрозуміти: навіть слабкий і роздроблений народ може звільнитися від іноземних загарбників і отримати свою незалежність. Однак, з іншого боку, Рісорджіменто нажахало багатьох італійців Адріатики тим, що воно намагалося радикально змінити політичну рівновагу, на якій ґрунтувалися громади східного узбережжя Адріатики, де над сільським населенням, яке говорило хорватською, сербською, чорногорською і слов'янською мовами, тяжів соціальний клас італійської культури і мови.

Поширення національного південнослов'янського руху, який надихався національним лібералізмом півострова, піддало б все це ризику. Проте, неминучим було те, що поширення національної ідеології в мультиетнічних суспільствах, де риси ліберального плюралізму були недостатньо вкоріненими, ризикувало породити конфлікти і протистояння, розділити і розколоти громади, а не об'єднати їх.

«Італійське Рісорджіменто, у остаточному рахунку, сприяло національному піднесенню південних слов'ян і албанців, але також підживило протиборство між італійцями та жителями Адріатики», – пише Л. Мондзалі.

Суперечливі думки щодо Рісорджіменто вирують і досі на сторінках італійських видань, серед яких і «Курр'єре делла сера». К. Лакава – одна серед тих, хто розглядає великий період в історії Італії під протилежним кутом,

підкреслюючи: «Рісорджіменто, яка нудьга! А сучасна Країна – ще гірше» [10]. Студенти, надаючи коментарі видавництву «Io donna» (жіноча версія «Курр'єре»), кажуть: ми не патріоти. А гімн Мамелі зачіпає тільки іноземців».

Постає актуальне питання: «Чи відчують італійці себе італійцями після Великого Об'єднання? Доки готувалися святкування з нагоди 150 річниці Об'єднання, журнал «Io donna» запросив деяких викладачів, щоб поставити студентам чітке запитання: ти відчуваєш себе італійцем? Результати опитування були невтішними: «лише шестеро з двадцяти п'яти дали позитивну відповідь», – говорить М. Карта, викладач літератури ліцею Дж. Пеано у Монтеротондо, недалеко від Риму. «Вони зізналися, що не хочуть співвідносити себе з Країною, із якої з задоволенням би виїхали».

Несподівано зустрічається інше: «Одна мальгаська студентка сказала мені: я хочу знати моє минуле, маючи на увазі Рісорджіменто», – стверджує Марія Летиція Белларделі, викладач лінгвістичного університету Каетані у Римі. «Мої шість іноземних студентів відчувають себе більше італійцями, ніж інші: вони пишаються Римською Республікою Дж. Мадзіні та діяннями Гарібальді» [10].

Доволі негативне ставлення до епохи Рісорджіменто можна спостерігати і у текстах П. С. Сальваторі. Авторка у своїй статті від 25 листопада 2010 р. «Та «брудна війна», що нас об'єднала» зазначає: «Рісорджіменто, створене кривожерливими анекдотами, грабежами, темними течіями грошей і ганебними змовами» [12].

Чи є італійське Рісорджіменто дзеркалом сучасної Італії? При перчитуванні книги Дж. Фазанелли і А. Грипо «1861» здалося б, що так. Автори презентують свою працю як «антириторичні читання» про Рісорджіменто, які, «не зважаючи на відгомін минулого, розповідають про сьогодні», виносячи на перший план ту червону нитку «з інтриг, злочинів і шахрайства», яка поєднує всю Італію від народження національної держави до сьогодні. Рісорджіменто, за словами авторів, за своєю суттю майже завжди риторично підносилося історіографією, коли насправді ж воно часто

асоціювалося з «брудною війною», колоніальною війною, проведеною регулярними військами, зокрема п'ємонтськими, на шкоду населенню, насамперед південному.

Книга «1861» змальовує Рісорджіменто, створене кровожерливими анекдотами, грабежами і темними течіями грошей, змовами з масонством і безпринципними європейськими державами, вбивствами і підозрілими корабельними аваріями, секретними агентами і керованими процесами (елементи, частково вже досліджені іншими істориками).

У сьогоднішні Рісорджіменто – синтез суперечливих спогадів. Наразі ніхто не заперечує проти руйнування міфу. Насправді ж мова йде не про абсолютно новий феномен, адже до 1860 р. пам'ять про події, що привели до народження Національної держави, викликала дискусії, конфлікти, протирстояння. Монархічна, офіційна Італія вважала Савойський будинок головним і практично єдиним героєм Рісорджіменто, що навіть залишила в тіні роль Кавура. Інша частина країни критикувала об'єднання, яке – як вони вважали – збіглося із «п'ємонтським захопленням» усієї Італії, та співвідносила Рісорджіменто з діями Гарібальді та демократів. Також була і та частина населення, яка за невблаганними католицькими принципами повністю засуджувала Рісорджіменто, бо воно відібрало у Папи його території, перетворюючи понтифіка на бранця нової італійської держави.

Головним чином, конфлікт суперечливих спогадів виявлявся, коли відзначалася якась пам'ятна дата, і породжував дві різні маніфестації. Офіційна, під час якої виступали представники влади, протиставлялася маніфестації лівих (демократів і послідовників Мадзіні, а трохи пізніше і соціалістів), яка уславлювала своє альтернативне бачення Рісорджіменто, що сприймалося як революція, яка була потрібною, щоб продовжити будувати цілком демократичну і народну державу. Нерідко ці маніфестації слугували причиною нещасних випадків і втручань поліції.

В Італії суперечки щодо спогадів про Рісорджіменто тривали, набуваючи нових форм, під час Першої світової війни і після встановлення фашистського

режиму. «Незважаючи на те, що часто стверджують, мовляв, завдяки руху Опору почуття національної спільності відроджується, і з ним оживає спадщина Рісорджіменто, але те, що відбувається зараз, абсолютно до нього протилежне», – стверджує Дж. Баларделлі [5].

Для авторів і журналістів газети «Республіка» Рісорджіменто має другорядне значення у порівнянні з Рухом Опору часів Другої світової війни. Актуальним питанням сьогодення, як на політичному, так і на культурному рівні залишається наступне: «Чи власне події Рісорджіменто дали життя Руху Опору та заклали етичний і політичний фундамент сучасної демократичної республіканської Італії?»

Е. Скальфарі – автор статті «Країна зруйнувала батьківщину, Рух Опору її відбудував» [13] стверджує, що той факт, що Італія пізніше від усіх європейських країн прийшла до об'єднання і змін в економічній і соціальній сферах, дуже негативно вплинув на італійську демократію, яка з самого моменту об'єднання мала нестійке становище. Саме через це багато італійців і дотепер вважають свою країну чимось далеким або навіть ворожим, або ж використовують її у якості інструмента для отримання власної вигоди, не беручи до уваги загальних інтересів і суспільної користі. Іншою вагомою причиною, що гальмувала розвиток Італії, як Єдиної Держави, лишалася наявність мафії у Південній частині Італії та поширення на її території корупції.

Автор підкреслює, що: «... і у Рісорджіменто також були свої недоліки, так звані «темні місця», що характеризують цей рух і частково продовжують існувати в економічному дуалізмі між Північчю і Півднем, який почався власне в той час. Саме в ті роки проявив себе і феномен мафії, яка, поступово розвиваючись і розростаючись, перетворилася на злочинну організацію, коріння якої проросло на Півдні, а відгалуження сягнули Риму, Емілії, Ломбардії, П'ємонт, Венето і навіть Марселя і Гамбурга».

Стаття отримала позитивний відгук від небайдужих громадян Італії. М. Майоне помічає нерозривний зв'язок тогочасних подій із сьогоденними реаліями та підкреслює паритет цих двох важливих для країни подій у своєму

коментарі: «Рісорджіменто і Рух Опору – дві важливі фази розвитку нашої досить важкої історії, обидві з недоліками, проте саме вони мали величезне значення для країни. Перше – об'єднало країну від Півночі до Півдня, проте наслідки все ще вказують на те, що це не було демократичне об'єднання двох Італій, друге ж – Воскресіння усього італійського народу від Півночі до Півдня, який повстав проти диктатури...» [13].

Тема об'єднання нації також розглянута у статті А. Петрадзуоло з красномовною назвою «Неаполь та Південь: унікальність однієї нації», де авторка концентрує увагу на новому баченні історії Півдня Італії.

«Існує червона нитка (fil rouge), яка перетинає історію Меццоджорно (Півдня Італії) і відповідає вкоріненому почуттю тотожності, непохитному настільки, щоб витримувати більше восьми століть вторгнень і іноземного впливу», – стверджує авторка статті [14].

Саме цей зв'язок, ця червона нитка (fil rouge) є предметом гордості Півдня, та саме цьому присвячується нова праця Д. Ді Фіоре «Неаполітанська нація». Автор книги пропонує італійцям та усьому світу подивитися на період Рісорджіменто під іншим кутом, відмінним від того, під яким усі ми звикли його бачити – недоторканно огорнутим офіційною історіографією. У перспективі процес Об'єднання постає у всій своїй недосконалості, як шлях, всипаний досі не розв'язаними вузлами. Найбільш суттєвий – різні субнації, які заповнили тільки-но народжену Італію, проблема, яку намагалися вирішити особливими культурними заходами та засобами, що повинні були привести до згуртованості і гармонії одного народу, якого насправді ж не існувало.

Отже, проблеми і протиріччя сучасного розвитку Італії, зокрема, кризові явища в економіці, зростання правопопулістських проєктів та сепаратистських тенденцій зумовлюють активізацію ревізійного погляду на Рісорджіменто. Ним просякнуті не тільки історіографія, а й політичний та медійний дискурси. Головні його змістові елементи – відмова від традиційного глорифікованого погляду на Рісорджіменто, акцентування на територіальних,

регіональних проблемах Італії, відправною точкою яких було Об'єднання країни.

Список використаної літератури:

1. Стриєк Т. Невловні категорії. Нариси про гуманітаристику, історію, політику в сучасних Україні, Польщі, Росії: пер. з польськ. / Т. Стриєк. – Київ: Ніка-Центр, 2015. – 320 с.
2. Фогу К. Предназначение политики памяти – строительство нации / К. Фогу. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Prednaznachenie-politiki-pamyati-stroitelstvo-nacii>
3. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс. – Москва: Новое издательство, 2007. – 348 с.
4. Яковенко Н. М. Вступ до історії / Н. М. Яковенко. – Київ: Критика, 2007. – 368 с.
5. Belardelli G. Risorgimento, le opposte memorie erano sintomo di vitalità / G. Belardelli // Corriere della sera. Cultura. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.corriere.it/cultura/10_aprile_22/storia-italia2_fl1185616-4e55-11df-b72f-00144f02aabe.shtml.
6. Dugan Ch. Cuoco, Pepe e gli intellettuali del Sud sconfitti dai «lazzaroni» / Ch. Duggan // Corriere della sera. Visioni d'Italia. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.corriere.it/cultura/speciali/2010/visioni-d-italia/notizie/42-molise-duggan-intellettuali-sud_d9f84080-0120-11e0-96e9-00144f02aabc.shtml.
7. Carioti A. Il fiuto politico del re che costruì la patria / A. Carioti // Corriere della sera. Unità d'Italia. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.corriere.it/unita-italia-150/mostre/10_dicembre_22/mostra-torino-vittorio-emanuele-re-galantuomo_64b0b2c6-0db4-11e0-8558-00144f02aabc.shtml.
8. Cinnella E. Il «generale dei briganti» che tenne in scacco il Nord / E. Cinnella // Corriere della sera. Visioni d'Italia. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of

access: http://www.corriere.it/cultura/speciali/2010/visioni-d-italia/notizie/41-melfi-il-generale-dei-briganti_7e68eede-fa0b-11df-9c9e-00144f02aabc.shtml.

9. Gori A. *The Risorgimento in contemporary Italy. History, politics and memory during the national jubilees (1911-1961-2011)* / A. Gori // *The routledge handbook of contemporary Italy. History, politics, society* / ed. by A. Mammone, E. G. Parini, G. A. Veltri. – New York: Routledge, 2015.

10. Lacava C. *Italia (poco) nostra* / C. Lacava // *Corriere della sera. Unità d'Italia*. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.corriere.it/unita-italia-150/10_novembre_26/italia-nostra-studenti-rispondono-iodonna_2568d45c-f961-11df-a6ac-00144f02aabc.shtml.

11. Monzali L. *Il Risorgimento adriatico che risvegliò (anche) gli slavi* / L. Monzali // *Corriere della sera. Visioni d'Italia*. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.corriere.it/cultura/speciali/2010/visioni-d-italia/notizie/23-zara-monzali-risorgimento-adriatico_ce63a196-d08e-11df-9b01-00144f02aabc.shtml.

12. Salvatori P. S. *Quella «guerra sporca» che ci unì* / P. S. Salvatori // *Corriere della sera. Unità d'Italia*. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.corriere.it/unita-italia-150/recensioni/10_novembre_25/libro-1861-recensione-salvatori_78bb7f14-f8d6-11df-a985-00144f02aabc.shtml

13. Scalfari E. *Il Paese smantellò la patria, la Resistenza la ricostruì* / E. Scalfari // *La Repubblica. Politica*. – 2015. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.repubblica.it/politica/2015/04/26/news/il_paese_smantello_la_patria_la_resistenza_la_ricostrui_-112863318/.

14. Petrazzuolo A. *Napoli e il Sud l'identità di una nazione* / A. Petrazzuolo // *La Repubblica. Ricerca*. – 2015. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2015/08/08/napoli-e-il-sud-lidentita-di-una-nazioneNapoli19.html>.

15. Trifone P. *Terroni, polentoni, casinari. Le parole dell'Italia divisa* / P. Trifone // *Corriere della sera. Visioni d'Italia*. – 2010. – [Electronic resource]. – Mode of

access: http://www.corriere.it/cultura/speciali/2010/visioni-d-italia/notizie/45-trifone-italia-divisa_353f9718-0f4a-11e0-bda7-00144f02aabc.shtml.